

SECURITY PARADIGMS IN THE 21ST CENTURY

CONFLICT HIBRID, PROPAGANDĂ ȘI DEZINFORMARE – OBIECTIV STRATEGIC AL FEDERAȚIEI RUSE ÎN VECINĂTATEA APROPIATĂ ȘI ÎNDEPĂRTATĂ

Cristina IVAN *

Motto:

„Sovieticii au intuit cum funcționează psihicul uman și au folosit asta construind un scenariu simplu și eficient: identifică motivele interne de conflict și tensiune, denunță aspectele divergente și ambiguitățile care își fac loc în media, conferă-le semnificație și repetă, repetă, repetă.” (Thomas Boghardt, istoric militar și de intelligence¹)

„La sfârșitul Războiului Rece, liberalismul și-a croit drum spre est, către fostele state satelit ale Uniunii Sovietice. Douăzeci și cinci de ani mai târziu, non-liberalismul de influență rusă își croiește drum către vest prin sinuoasele coridoare ale instituțiilor democratice.” (Conley, Mina, Stefanov, & Vladimirov, 2016, p. 5)

Influența regională a Federației Ruse – între acumularea de capital strategic și tranzacționarea puterii simbolice

Rusia instrumentalizează informația ca armă într-un tip de conflict hibrid pe care îl poartă cu toate statele ce îi influențează negativ capitalul de putere regională și forța de dominație asupra țărilor pe care le consideră vecinătatea sa mai apropiată sau mai îndepărtată. Măsurile active ale Rusiei pun probleme nu numai statelor aflate în imediata sa apropiere, precum Ucraina, Moldova, Țările Baltice, ci și democrațiilor puternice central europene sau Statelor Unite ale Americii, care au ajuns să îi resimtă efectele nefaste în modul de influențare a agendei politice, procesului electoral, sau în propagarea ideologiilor extremiste și a polarizării sociale.

Metodele sale de operare sunt menite să producă confuzie, să distragă dezbaterile și înțelegerea publicului de la aspectele cu adevărat importante ale agendei de politică internă, să erodeze suportul și

* Cercetător Institutul Național de Studii de Intelligence.

¹ *Fingerprints of Russian Disinformation: From AIDS to Fake News*, New York Times, 12 decembrie 2017.

încrederea în valorile democrației și în sistemul de securitate multilateral, bazat pe alianțe și acorduri internaționale. Unele state au răspuns proactiv la acest tip de amenințare – Cehia, Slovacia, Finlanda –, altele s-au mulțumit să reacționeze punctual sau deloc. Pentru a avea însă o imagine clară asupra **tiparelor acționale și a impactului mai larg european al măsurilor active întreprinse de Rusia**, propunem o scurtă trecere în revistă a ceea ce se cunoaște despre modul de acțiune și impactul amenințărilor hibride în general, al propagandei și dezinformării în mod special, pe teritoriul acelor state europene care s-au confruntat îndeaproape cu ea.

O privire transversală asupra regiunii central și est-europene demonstrează faptul că nu există o amprentă unică, care să poată fi determinată ca atare. Există însă un set de tehnici utilizate oportunistic și flexibil, în funcție de vulnerabilitățile fiecărui stat în parte și de oportunitățile deschise conjunctural. Există, în același timp, și un mod de operare pe termen lung, ale cărui etape pot fi reliefate ca atare.

Tiparul acțional al amenințării hibride, în accepțiunea și modul de operare preferat de Rusia, este similar modului de incubare și atac al unui virus. Heather Conley explică similitudinea astfel: strategia presupune **existența unei „faze de incubare”**, identificată de unii autori cu perioada 2004-2008, în care măsurile informative au fost preponderent de natură clandestină și au urmărit penetrarea aparatului de stat și a unor sectoare economice considerate esențiale: **sectorul energetic, sectorul financiar, media și infrastructura din țările țintă**. Prin acest model se crează **o dependență structurală a sectoarelor economice cheie și o rețea de patronaj facilitată prin corupție și trafic de influență**, care a slăbit coerența internă a statului țintă și care, în teorie cel puțin, poate ajunge până la capturarea totală a aparatului de decizie și blocarea voinței politice.

În plan economic, influența rusă în țările central și est europene, de exemplu, se poate observa, prin prezența corporațiilor ruse pe piața internă, nivelul investițiilor directe, nivelul tranzacțiilor comerciale, al proprietăților și investițiilor realizate de persoane fizice și juridice având legături cu Rusia. Amplitudinea afacerilor ruse pe piața locală poate fi măsurată prin cifra de afaceri, bunurile fixe și mobile, indicatorii de angajare a companiilor aparținând unor cetățeni ruși sau controlate de aceștia. Procentajul din PIB raportat la acestea devine astfel un indicator relevant pentru prezența și acțiunea intereselor ruse în statul țintă. (Conley, Mina, Stefanov, & Vladimirov, 2016, p. XI).

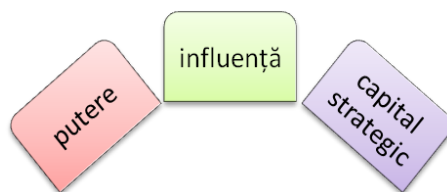
În studiul citat, realizat pentru perioada 2004-2014, de pildă, se face observația că orice stat care are o amprentă rusă care se ridică la

mai mult de 12% din PIB este semnificativ mai vulnerabil în fața influenței economice ruse și a a potențialului de capturare (Bulgaria, Serbia, Letonia), în timp ce în țările în care amprenta nu depășește 12%, eforturile se îndreaptă în general către câștigarea unei influențe politice prin care, eventual, să fie facilitată și penetrarea economică (Ungaria și Slovacia, perioada 2004-2014).

În faza a doua, gradual, se încearcă **compromiterea instituțiilor menite să combată corupția și practicile de monopol** (departamentele de combatere a corupției, ministerele de interne, procuratura etc.) (Conley, Mina, Stefanov, & Vladimirov, 2016). Odată blocată acțiunea acestor instituții, influența rusă se răspândește rapid.

În faza a treia, există două posibilități: capturarea aparatului de stat și avansarea intereselor ruse.

Sistemul democratic se dovedește rezilient și guvernul corupt este înlăturat. În acest caz, propaganda rusă intră în acțiune pentru a eroda și mai mult încrederea publicului țintă în autoritățile legitime, credibilitatea partidelor mainstream și a sistemului democratic în general, orientând potențialul de simpatie pentru partidele de extremă dreapta/stânga, anti-europene și anti-NATO.

FAZA 1	FAZA 2	FAZA 3
• penetrarea aparatului de stat • investiții în sectorul energetic, financiar, media și infrastructura din țările țintă • patronaj prin corupție, rețele de trafic de influență	• atacarea și compromiterea departamentelor de combatere a corupției, ministerelor de interne, procuraturii, serviciilor de securitate etc. • slăbirea și uzura liderilor din sistemul de securitate	• capturarea statului • se continuă erodarea încrederii în autoritățile legitime, partidele mainstream și sistemul democratic • potențialul de simpatie este deturnat către partidele de extremă dreapta/stânga, anti-europene și anti-NATO.

Dezvoltarea rețelei de influență:

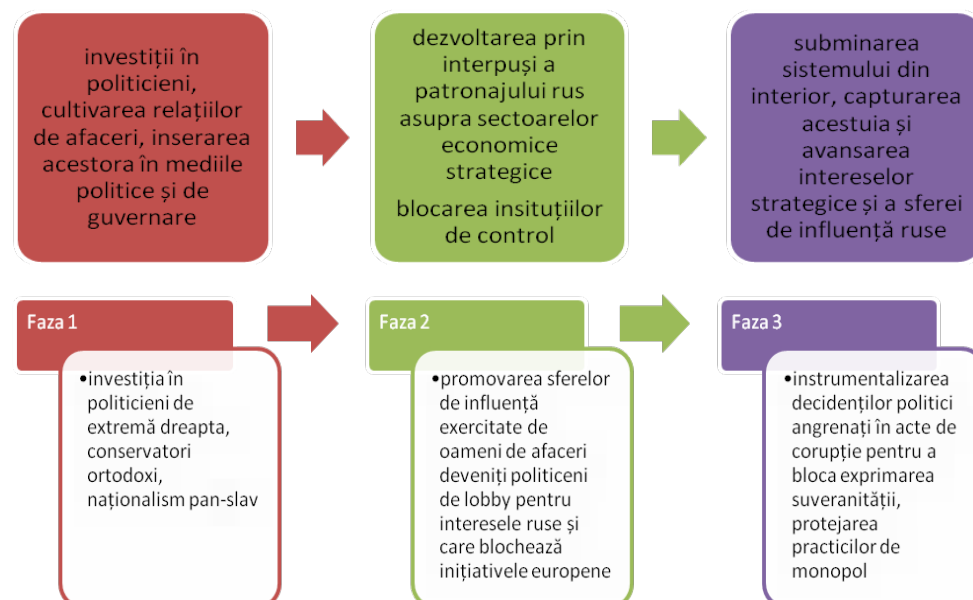

Figura 1: Capturarea statului – demers realizat de grupări de interese economice, militare, etnice sau de politicieni cleptocrați care au ca obiectiv influențarea treburilor statului în avantajul propriu prin mituirea și/sau transmiterea de câștiguri ilicite, oneroase oficialilor în funcții și demnități publice (Conley, Mina, Stefanov, & Vladimirov, 2016, p. 1).

Măsurile de consolidare a proiecției de putere și prestigiu în plan regional și global

Una din temele predilecte ale propagandei ruse este reprezentată de proiecția capitalului de putere atât în plan intern, cât și în plan regional și global. Acest lucru se realizează, de pildă, prin construirea unui portret ideal al liderului, care să răspundă tiparelor de consum ale publicului țintă și care să fie suficient de versatil pentru a răspunde criteriilor de *entertainment* și prestigiu, promovate de industria cinematografică, de modă, aspirațiilor variate ale publicului țintă. Spre exemplu, imaginea președintelui Vladimir Putin ca „om universal” este realizată prin replici ale imaginii iconice hollywoodiene - gentleman, sportiv de elită, vânător, pilot de avion, elicopter și rachetă, fashion-icon, tată de familie, protector al copiilor, iubitor de animale, agent 007. Sunt realizate și comercializate în acest scop calendare, obiecte de artă pop, de industrie vestimentară, parfumuri, suveniruri, se pun în scenă și

se immortalizează întâlniri cu „miresele Moscovei”. Toate aceste demersuri sunt de natură să îl transforme pe Putin într-un simbol al dezirabilității, al cărui surogat este obținut prin achiziționarea unor produse de consum și al cărui capital de putere este astfel tranzacționat nu numai în plan intern, ci și în plan extern, în țările învecinate, în care aceste produse se comercializează intens – de ex. pe litoralul Crimeei, în Bulgaria, Moldova etc. .

Emisiunile televizate sunt de asemenea consecvente în a crea un portret al președintelui ca Eroul luptător pentru dreptate, valori umaniste și creștine, prin opoziție cu un întreg șir de lideri slabi și corupți ale căror acte iresponsabile și criminale pot produce haos și dezordine. Un studiu realizat de Asociația Presei Independente în primăvara lui 2017, citat de Radio Europa Liberă, cu privire la emisiunile a cinci posturi de televiziune din Federația Rusă, arată care sunt temele predilecte de propagandă puse în slujba formării și menținerii cultului de personalitate al președintelui Putin:

„În emisiunile informativ-analitice și cele de autor difuzate la televiziunile monitorizate, și anume Pervii Kanal, RTR, NTV, REN TV și STS, jurnaliștii promovează poziția oficială a Kremlinului și ideea că Vladimir Putin este unicul luptător împotriva terorismului și apărătorul valorilor democratice și al creștinătății. Același mesaj este promovat chiar și în buletinele de știri. Experții notează că promotorii acestuia sunt analiști, jurnaliști și observatori care susțin ostentativ că UE ar degrada moral și este pe cale de destrămare iar SUA și NATO ar urmări doar scopuri de război.” (Grejdeanu, 2017)

Proiecția de legitimitate se continuă și la nivelul populației țintă. Dacă UE este un organism agresiv care se pregătește să atace occidentul, are valori decăzute și consumă alimente modificate genetic, Rusia este un spațiu al valorilor și bunurilor neatinse de poluarea globalizării. (Grejdeanu, 2017)

La nivel intern, proiecția de putere în plan mediatic este completată de dezvoltarea unei rețele eficiente de tranzacționare a capitalului material și financiar și crearea unui model distinct de regim politic și economic care a primit titlul de *cleptocrație* (*puterea hoților*).² Karen Dawisha definește *cleptocrația* ca un regim politic de tip mafiot, care acționează prin intermediul unor rețele interconectate de asociații și interese politice de clan centrate pe figura și puterea simbolică a lui Putin și care servește scopul de a consolida puterea acestuia, a reduce la tăcere vocile dizidente și a maximiza beneficiile economice (Dawisha apud Conley, Mina, Stefanov, & Vladimirov, 2016, p. XII).

În acest tip de sistem, serviciile de securitate, autoritățile de stat și organizațiile de crimă organizată acționează în mod conjugat pentru obținerea capitalului financiar și politic necesar perpetuării stării de fapt. **Influența rusă**

² Greaca veche Kleptes și Kratos: kleptēs (hoț) și Cratus (Κράτος, putere), fiul lui Pallas și Styx, reprezentare a forței omenesti și puterii.

în plan extern a cunoscut gradual, în ultimii ani, o expansiune pe care în parte o datorează extinderii influenței cleptocrației în țările învecinate. Slăbirea sistemică, delegitimarea factorilor de decizie locali și apropierea resurselor financiare și materiale în țările vizate au avut, în subsidiar, și acest tip de intervenție ținută pentru proiectarea sferei de influență. Capacitatea de a credita și recompensa indivizii care se integrează în rețeaua cleptocratică devine astfel cheia de legătură pentru replicarea corupției în interiorul societății țintă. Indivizii și grupările astfel capturate vor servi în mod co-interesat interesele trasate de rețeaua cleptocratică.

Simultan extinderii rețelei cleptocratice de influență, propaganda rusă avansează în oglindă acuzații cu privire la astfel de practici derulate de serviciile secrete ale statelor inamice, acuzate de a avansa exact tipul de obiective și practici pe care se sprijină puterea sistemului cleptocratic local.

Se încearcă astfel convingerea publicului țintă, fie de faptul că adevărul este mult prea greu de aflat, fie de faptul că orice acuzație împotriva Rusiei face parte dintr-o schemă conspiraționistă agresivă și belicoasă. Unul din exemplele cele mai citate de literatura de specialitate este acuzația de doborâre a avionului AirMalaysia 17. TR a difuzat de pildă o știre conform căreia un controlor de trafic numit Carlos ar fi postat pe Twitter că avioanele de vânătoare ucrainiene ar fi pornit în urmărirea respectivului zbor (Pomeranzev, 2016; Helmus, 2018). O altă știre preluată de RT de pe un site conspiraționist – Before It's News, citat de Helmus, punctează existența unui manual RAND adresat președintelui Poroshenko, prin care acesta "era învățat" cum să conducă operațiunea de reprimare a luptătorilor pentru libertate.

Alte zvonuri au avansat tema unui dezastru natural sau chiar apariția inexplicabilă a unui batalion de luptă, din timpul celui de al doilea război mondial, care a doborât avionul în cauză. Evident, astfel de zvonuri circulate în media nu sunt neapărat menite să convingă audiența, cât, mai ales, să producă neîncredere în posibilitatea de a afla adevărul (Qiu, 2017).

Mai recent, site-uri conspiraționiste precum Millennium Project, care replică formatul Global Futures Forum prin crearea unei rețele de „oameni de știință” ruși și parteneri internaționali³ ce explică evoluția mediului de securitate și nu numai, se folosește de evenimente, crize și tragedii curente pentru a ilustra ceea ce numește „acțiunile ilegale și criminale ale principalilor adversari”: state (de ex. Marea Britanie, care s-ar afla la originea manipulării

³ Potrivit explicațiilor furnizate într-o versiune mai veche a site-ului actual, Millennium Project este gestionat de Institutul Rus pentru Economie, Politică și Lege și Ministerul Industriilor, Științei și Tehnologiei cu sediul la Moscova. Proiectul reunește o echipă interdisciplinară de cercetători ruși și cooperează cu institute de cercetare, universități și ONG-uri din Federația Rusă, Europa, Japonia, SUA, China etc. (Sursa <http://107.22.164.43/millennium/russia-02.html>).

alegerilor americane), instituții internaționale (NATO), dar și țapi ispășitori vag identificați - statul american nevăzut (deep state), oculta mondială, Soros etc. .

Spre exemplu, incendiile devastatoare de pădure care au dus la distrugerea a trei orașe în proximitatea Atenei, din iulie 2018, sunt explicate, în chiar ziua dezastrului, de către site-ul conspiraționist, ca fiind un exemplu ilustrativ de atac terorist sub steag strain (plastic intitulat Firegeddon). Site-ul invocă folosirea unor tehnologii avansate de geo-inginerie - incendiu provocat prin drone, incendiatori tereștri și arme cu direcționare de energie (directed energy weapons). În spatele atacului sunt acuzate a se afla forțele NATO care doresc blocarea intenției Greciei de a se opune, alături de Italia, voinței oculte mondiale.⁴

Concluzii

Interferența Rusiei în diseminarea unor conținuturi specifice procesului de propagandă și dezinformare este astăzi un fapt de necontestat. Un studiu menționează faptul că doar 6 dintre site-urile despre care există dovezi că sunt sponsorizate de Rusia au diseminat conținut de 340 milioane de ori, ajungând la 19 milioane de utilizatori (Bradshaw & Howards, *Why does Junk News Spread so Quickly across the Social Media? Algorithms, Advertising and Exposure in Public Life*, 2018, p. 9). Mai mult, Facebook a recunoscut în septembrie 2017 că a vândut între iunie 2015 și mai 2017, 3.000 de anunțuri publicitare către agenți ruși care acționau în cadrul Agenției Ruse de Cercetare a Internetului - așa numita fabrică de trolli. Aceștia nu promovau mesaje direct legate de un anumit candidat, ci se focusau pe teme cu potențial de polarizare socială în societatea americană: rasism, drepturile homosexualilor, controlul armelor și imigrație (Shane & Goel, *Fake Russian Facebook Accounts Bought \$100,000 in Political Ads*, 2017). Mai mult, un număr de 470 de conturi având legături cu Rusia au fost dovedite ca fiind folosite pentru ca indivizi cu identitate fictivă să posteze drept activiști americani. Acestea au fost închise după ce au promovat mesaje care incitau la ură (Shane & Isaac, *Facebook to Turn Over Russian-Linked Ads to Congress*, 2017).

Dincolo de intervențiile țintite prin utilizarea tehnologiei, susținute sau facilitate de companiile furnizoare de tehnologii avansate, trebuie adăugat faptul că impactul acestui tip de campanii de dezinformare mai este multiplicat și de un soi de polenizare încrucișată de ideologii și simpatii, un aspect care, de altfel, caracterizează societatea globală. Aderențele ideologice sau simpla ocurență a unor interese de moment comune (de ex. dorința de a denunța acte de corupție, de a promova cauze ecologice, de a susține

⁴ Pentru detalii vezi: <http://themillenniumreport.com/2018/07/greece-targeted-with-geoengineered-wildfire-terrorism-photos/>.

drepturile unor minorități afectate de război, discriminare, boală etc.) vor conduce la coagularea unui grup de suporteri și diseminatori de mesaj din rândul unor categorii sociale și culturale care, altfel, nu ar susține obiectivele unei campanii de dezinformare: sub-culturi online, grupări de tineri, comunități de hackeri, mișcări ultra-progresiste, lideri de opinie în mediul online etc. Astfel de situații constituie premisele unor tactici de destabilizare fără precedent în țările europene.

Referințe bibliografice:

1. Bradshaw, S., & Howards, P. N. (2018). *Challenging Truth and Trust: A Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*. Oxford Internet Institute. Preluat pe iulie 26, 2018, de pe <http://comprop.oii.ox.ac.uk/research/cybertroops2018/>
2. Bradshaw, S., & Howards, P. N. (2018). *Why does Junk News Spread so Quickly across the Social Media? Algorithms, Advertising and Exposure in Public Life*. Knight Foundation, Oxford University. Preluat de pe https://kf-site-production.s3.amazonaws.com/media_elements/files/000/000/142/original/Topos_KF_White-Paper_Howard_V1_ado.pdf
3. Conley, H. A., Mina, J., Stefanov, R., & Vladimirov, M. (2016). *The Kremlin Playbook, Understanding Russian Influence in Central and Eastern Europe*. Rowman Littlefield. Preluat pe iulie 24, 2018, de pe <https://www.csis.org/analysis/kremlin-playbook>
4. Grejdeanu, T. (2017, aprilie 28). *Propaganda rusă în Moldova. Cum funcționează?* Preluat pe iulie 30, 2018, de pe Radio Europa Liberă: <https://www.europalibera.org/a/propaganda-rusa-in-moldova/28457231.html>
5. Helmus, B. R. (2018). *Russian Social Media Influence. Understanding Russian Propaganda in Eastern Europe*. Rand Corporation.
6. Pomeranzev, E. L. (2016). *Winning the Information War. Techniques and Counter-Strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe*. Center for European Policy Analysis.
7. Qiu, L. (2017, December 12). Fingerprints of Russian Disinformation: From AIDS to Fake News. *The New York Times*. Preluat de pe <https://www.nytimes.com/2017/12/12/us/politics/russian-disinformation-aids-fake-news.html>
8. Shane, S., & Goel, V. (2017, Septembrie 6). Fake Russian Facebook Accounts Bought \$100,000 in Political Ads. *The New York Times*. Preluat de pe <https://www.nytimes.com/2017/09/06/technology/facebook-russian-political-ads.html>
9. Shane, S., & Isaac, M. (2017, septembrie 21). Facebook to Turn Over Russian-Linked Ads to Congress. *The New York Times*. Preluat de pe <https://www.nytimes.com/2017/09/21/technology/facebook-russian-ads.html>